

De Bijbel en het gezag van God

Eveneens verschenen van Tom Wright

Eenvoudig christelijk
Verrast door hoop
Goed leven
Gewoon Jezus
Pleidooi voor de Psalmen
Hoe God koning werd
Goed nieuws!

Matteüs voor iedereen, deel 1 en 2
Marcus voor iedereen
Lucas voor iedereen, deel 1 en 2
Johannes voor iedereen, deel 1 en 2
Paulus voor iedereen – Romeinen, deel 1 en 2
Paulus voor iedereen – 1 Korintiërs
Paulus voor iedereen – 2 Korintiërs
Paulus voor iedereen – Galaten en Tessalonicenzen
Paulus voor iedereen – Gevangenisbrieven

In voorbereiding:
Overige delen van de serie *Nieuwe Testament voor iedereen*

Tom Wright

De Bijbel en het gezag van God

*Vertaald door Rika Vliek en
Monica van Bezooijen*

Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

© Nicholas Thomas Wright 2005, 2011, 2013

Oorspronkelijk uitgever Society for Promoting Christian Knowledge, London

Oorspronkelijke titel *Scripture and the Authority of God*

© Nederlandse editie: Uitgeverij Van Wijnen, Postbus 172, 8800 AD Franeker, 2017

Omslagontwerp Garage/BNO

www.uitgeverijvanwijnen.nl

ISBN 9789051945270

NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd in welke vorm dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form whatsoever without previous written permission from the publisher.

Opgedragen aan Stephen Sykes en Robin Eames

INHOUD

Inleiding bij de herziene uitgave	9
Proloog	15
Hoofdstuk 1 – Op gezag van wie?	34
Hoofdstuk 2 – Israël en Gods volk in het koninkrijk	45
Hoofdstuk 3 – De Schrift en Jezus	52
Hoofdstuk 4 – Het ‘Woord van God’ in de apostolische kerk	56
Hoofdstuk 5 – De eerste zestien eeuwen	68
Hoofdstuk 6 – De uitdaging van de verlichting	87
Hoofdstuk 7 – Verkeerde interpretaties van de Schrift	108
Hoofdstuk 8 – Hoe komen we weer op het goede spoor?	115
Hoofdstuk 9 – Casestudie: de sabbat	140
Hoofdstuk 10 – Casestudie: monogamie	169
<i>Register van Bijbelplaatsen</i>	188

INLEIDING BIJ DE HERZIENE UITGAVE

Een boek schrijven over de Bijbel is zoiets als een zandkasteel bouwen voor de Matterhorn. Je mag hooguit verwachten dat je de blik vangt van degenen die naar beneden kijken in plaats van omhoog, of van mensen die zo vertrouwd zijn met de skyline dat ze de uitzonderlijke schoonheid ervan niet meer opmerken.

Maar we moeten wel iets doen om hun aandacht te trekken zodat ze bereid zijn met een nieuwe blik naar oude vragen te kijken. Vroeger werd er gesproken over ‘de strijd om de Bijbel’, en in de laatste generatie hebben we gezien hoe de Bijbel is gebruikt en misbruikt, bediscussieerd, afgedankt, belastend en van blaam gezuiverd, op een voetstuk geplaatst en vertrap; hoe geleerden hem uiteenrafelden en andere geleerden hem weer in elkaar zetten; hoe eruit is gepreekt en hij in preken is verguisd. Globaal genomen is met de Bijbel omgesprongen zoals prof Tennissers met de bal. Hoe fanatieker je een punt probeert te scoren, hoe harder je de arme bal raakt.

Het zal duidelijk zijn dat de kerk over het geheel genomen niet zonder de Bijbel kan leven, maar ze schijnt niet goed te weten hoe ze mét de Bijbel kan leven. In de formulieren van bijna alle christelijke kerken staat verwoord hoe belangrijk de Bijbel is. Ze hebben bijna allemaal min of meer subtiele manieren bedacht om op een aantal gedeelten van de Bijbel demonstratief de nadruk te leggen en andere gedeelten onopvallend terzijde te schuiven. Is dat erg? Zo niet, waarom dan niet? Als het wel erg is, wat moeten we er dan aan doen?

Sta me toe om voor de beantwoording van deze vragen terug te komen op de Matterhorn en het zandkasteel. Ik heb in de loop der jaren vaak deelgenomen aan discussies over wat de Bijbel is, en welke plaats hij hoort in te nemen in de missie en denkwijze van christenen. Gaandeweg ben ik toegegroeid naar de conclusie dat veel mensen buiten en binnen de kerk een zetje nodig hebben om nog eens met een nieuwe blik omhoog te kijken, niet alleen naar

de nabije heuvels, maar ook naar de steile rotswanden en spleten, rotsblokken en sneeuwvelden, en ten slotte naar de schitterende, gevaarlijke bergtop. Wat dat alles betekent als we het over de Bijbel hebben zal, hoop ik, gaandeweg duidelijk worden.

De vraag hoe de Bijbel ‘gezaghebbend’ kan zijn resoneert in de talloze recente debatten in de kerken wereldwijd. We hoeven slechts de seksuele ethiek als discussiepunt te noemen om onmiddellijk in te zien hoe belangrijk, en ook hoe lastig, de vraag van het Schriftgezag kan zijn. We hoeven alleen maar te denken aan de zogenaamde *Jesus Wars* in Noord-Amerika om in te zien hoeveel verdeeldheid er nog steeds kan ontstaan vanwege de vraag of de vier evangeliën in het Nieuwe Testament ook maar enigszins betrouwbaar zijn als weergaven van wie Jezus was en waarom hij stierf. En we hoeven slechts Dan Browns enorme bestseller *De Da Vinci Code* te noemen om onszelf eraan te herinneren dat vragen over hoe het christendom is begonnen, en of het Nieuwe Testament er een betrouwbaar beeld van geeft, onmiskenbaar onderwerpen zijn waarover onze hele cultuur nog steeds in opschudding kan raken.

En dan gaat het alleen nog maar over het Nieuwe Testament. Hoe is dat met het Oude Testament – soms de ‘Hebreeuwse Bijbel’ genoemd? Hierover bestaan nog steeds levensgrote misverstanden. Sommige christenen blijken de hele Bijbel, van Genesis tot en met Openbaring, te zien als even gezaghebbend en geldend, al blijkt Jezus zelf, volgens de evangeliën zelf, de spijswetten opzij te schuiven en indringende vragen te stellen over de sabbatsheiliging; al houdt Paulus op hoge toon vol dat de oude verordening om jongetjes te besnijden voor volgelingen van Jezus niet meer relevant is. Ook de brief aan de Hebreeënen maakt overduidelijk dat de gedetailleerde voorschriften voor de tempel en de offerdienst overbodig zijn geworden door het ene offer van Christus, de grote hogepriester. Andere christenen hebben ondertussen uit Paulus’ uitspraak ‘want het einde der wet is Christus’ (sv) opgemaakt dat ze het Oude Testament gelukkig compleet kunnen negeren. Is er een uitweg voor dit probleem?

In de vele jaren dat ik de Bijbel in het middelpunt heb geplaatst van de werkzaamheden op mijn eigen vakgebied, ben ik tot de

overtuiging gekomen dat we op zijn minst vaak de verkeerde vraag stellen. In een eerder artikel heb ik een van de kernvragen onder de loep genomen: hoe kan een hoofdzakelijk verhalende tekst gezaghebbend zijn? (Dit artikel – *Hoe kan de Bijbel gezaghebbend zijn?* – is gepubliceerd in *Vox Evangelica* 21, 1991, 7-32, en net als een aantal andere teksten die ik in de loop der jaren heb geschreven, beschikbaar op www.ntwrightpage.com.) Ik heb er destijds in de uitwerking van mijn betoog voor gekozen het Bijbelverhaal te zien als een toneelstuk in vijf bedrijven, waarvan we zelf de slotakte moeten bedenken. (Zie hoofdstuk 5 van *The New Testament and the People of God*, Fortress Press, 1992.) Het boek dat je nu in handen hebt, bouwt voort op die twee eerdere pogingen en probeert de vraag op een nieuwe manier aan de orde te stellen.

Ik heb vooral mijn best gedaan om zonder enige omhaal de vraag onder ogen te zien hoe wij van de Bijbel kunnen zeggen dat hij in bepaalde opzichten gezaghebbend is terwijl de Bijbel zelf verklaart dat alle gezag de enig ware God toebehoort en dat het nu belichaamd is in Jezus zelf. De verrezen Jezus zegt aan het eind van het evangelie volgens Matteüs niet: 'Aan de boeken die jullie zullen schrijven is alle gezag gegeven in de hemel en op de aarde,' maar 'Mij is alle gezag gegeven in de hemel en op de aarde' (in Nederlandse vertalingen staat in Matteüs 28:18 *macht* in plaats van *gezag*). Juist als wij van mening zijn dat wij de Bijbel zelf serieus horen te nemen, zouden we hieruit moeten opmaken dat we goed moeten nadenken over wat het zou kunnen betekenen dat het gezag van Jezus op de een of andere manier wordt uitgeoefend door middel van de Bijbel. Hoe zou dat er in de praktijk uitzien? Met name wanneer we laten meespelen hoe Jezus zelf herdefinieert wat 'gezag' op zich zou kunnen betekenen.

Aan deze herziene uitgave heb ik twee hoofdstukken toegevoegd, als poging om met behulp van een paar casestudies duidelijk te maken wat voor uitwerking deze herdefiniëring zou kunnen hebben. De twee onderwerpen die ik hiervoor heb uitgekozen – de sabbat en monogamie – zijn in recente discussies niet bijzonder controversieel geweest, en om die reden zijn ze misschien een betere keuze om de bredere problemen te doordenken dan sommige onderwerpen waarover de emoties al gauw hoog oplopen. Ik heb

niet de illusie dat ik het laatste woord over deze onderwerpen heb gezegd, maar ik vermoed dat ze voor veel christenen op zijn minst een denklijn opent die op zichzelf nuttig is en het grotere thema verheldert. Ik ben de uitgevers dankbaar voor deze kans om het bereik van dit boek te verbreden.

Ik ben vooral aangespoord om dit boek te schrijven doordat ik deel heb uitgemaakt van twee commissies die de aard van de ‘gemeenschap’ (als in de term ‘de Anglicaanse gemeenschap’) hebben onderzocht, en daarbij waren uiteraard vragen over de Bijbel het belangrijkste. De *International Anglican Doctrinal and Theological Commission* kwam van 2001 tot 2008 bijeen onder voorzitterschap van bisschop Stephen Sykes. De *Lambeth Commission*, voorgezeten door aartsbisschop Robin Eames, kwam in 2004 driemaal bijeen en publiceerde op 18 oktober van datzelfde jaar haar bevindingen (het *Windsor Report*). De voornaamste aanzet tot het voorliggende boek kwam tot ontwikkeling in gesprekken met mijn collega’s, als onderdeel van de werkzaamheden van deze twee groepen, en het feit dat een aantal passages in dit boek overeenkomt met een aantal alinea’s van het *Windsor Report* is een aanwijzing dat ik dank verschuldigd ben aan mijn collega’s. De gesprekken met hen noopten mij bepaalde onderwerpen opnieuw te doordenken en te verhelderen wat ik probeerde te zeggen. Ik draag dit boek op aan Stephen en Robin die ik uit het diepst van mijn hart bedank voor de manier waarop zij in beide commissies de levendige discussies hebben geleid. Daarmee hebben ze mij geholpen om meer diepgang te geven aan de doordiening van de relevante onderwerpen.

Het voorliggende boek pretendeert niet volledig te zijn wat betreft de behandelde onderwerpen of het mogelijk te verwachten debat met andere schrijvers. Het is eerder een tijdsdocument. Ik vertrouw erop dat de mensen die gemopperd hebben over de omvang van een aantal andere boeken van mijn hand, nu niet zullen mopperen dat ik van alles heb weggelaten. Daar is niet aan te ontkomen als er kort en bondig en soms zelfs in telegramstijl dient te worden geformuleerd. Ik hoop dat ik op een gegeven moment het onderwerp op een meer ontspannen wijze opnieuw zal kunnen behandelen, met name om te reageren op de vele schrijvers van

wie ik heel veel heb geleerd, en die misschien tot de ontdekking komen dat hun ideeën zijn geleend of dat er misschien op ingespeeld is in de hiernavolgende pagina's. Verder ben ik bijzonder dankbaar jegens degenen die in korte tijd de tekst hebben gelezen en er commentaar op hebben geleverd: dr. Andrew Goddard, professor Richard Hays, dr. Brian Walsh en mijn broer dr. Stephen Wright. Zij dragen geen verantwoordelijkheid voor wat ik zeg, en zij zullen inderdaad op bepaalde punten met mij van mening blijven verschillen, maar ze hebben me enorm geholpen om dingen helder te krijgen. Ik ben net als altijd SPCK dankbaar, en dan in het bijzonder Simon Kingston, Joanna Moriarty, Sally Green, Yolande Clark en Trisha Dale voor hun hulp in verschillende stadia van het boek.

Ik heb geschreven over het Oude Testament en het Nieuwe Testament, me terdege bewust van het feit dat velen vandaag de dag deze benamingen zien als inadequaaf of bevooroordeeld. Zij geven de voorkeur aan benamingen als de Hebreeuwse Bijbel (ook al zijn gedeelten ervan in het Aramees geschreven) en de christelijke Bijbel. Ik schrijf als christen en in het begin meenden volgelingen van Jezus Christus, zo zal ik betogen, dat de oude Schriften van de Israëlieten een climax bereikten doordat ze in Jezus zelf in vervulling gingen, en het door Jeremia voorzegde 'nieuwe verbond' ontstond. We kunnen geen aanspraak maken op een neutrale set kwalificaties. Ik hoop dat deze en andere taalkundige details niemand zullen afleiden van wat ik feitelijk zeg

De proloog bepaalt het kader en plaatst de discussie over de Bijbel in de context van de kerkgeschiedenis en vervolgens in de context van de hedendaagse cultuur. Degenen die dit allemaal al weten of graag doordringen tot de kern van wat ik wil zeggen, kunnen desgewenst meteen doorbladeren naar hoofdstuk 1, waarin het relaas echt begint.

Mijn eigen kerk heeft eeuwenlang gebruikgemaakt van een prachtig gebed dat ik me bij het voltooiën van deze taak heb eigen gemaakt:

Heilige God, die ervoor gezorgd hebt dat alle heilige Geschriften zijn geschreven opdat wij ervan zouden kunnen leren, geef dat wij ze op zo'n manier horen, lezen, onderscheiden, bestuderen en over-

denken, dat wij door het geduld en de troost van uw heilige woord de hoop op het eeuwige leven dat u ons hebt geschonken in uw Zoon, onze redder Jezus Christus, omarmen en vasthouden. Amen.

Tom Wright
Auckland Castle

PROLOOG

De plaats en rol van de Bijbel binnen de missie en het dagelijks leven van de kerk wordt voor de zoveelste keer zwaar aangevochten. Eigentijdse conflicten over de Bijbel in verschillende delen van de kerk – met name maar niet alleen bij debatten over de seksuele ethiek – moeten gezien worden als onderdeel van veel bredere discussies in de kerk en de wereld. Als we dat niet inzien, begrijpen en ermee bezig gaan, zullen we steeds merken dat discussies over het Schriftgezag, laat staan over bepaalde passages en onderwerpen, een dialoog tussen doven blijven.

Maar voordat ik rechtstreeks op deze kwesties inga, moet ik een aantal voorafgaande zaken bespreken – vandaar een proloog.

Om te beginnen schets ik kortweg de plaats van de Bijbel binnen de christelijke kerk, om vervolgens de rol van de Schrift binnen de hedendaagse cultuur te bezien.

De Schrift binnen de kerk

DE EERSTE 1500 JAREN

De Bijbel heeft altijd centraal gestaan in het leven van de christelijke kerk. Jezus was zelf diepgaand gevormd door de Schriften die hij kende: de oude Hebreeuwse en Aramese teksten. De Joodse wereld was in zijn tijd doortrokken van de verhalen, liederen, profetieën en wijsheid uit deze teksten. De vroegste christenen onderzochten dezelfde geschriften bij hun poging om te begrijpen wat de levende God door Jezus tot stand had gebracht. Ze deden dat omdat ze heel graag hun leven op de juiste wijze opnieuw wilden ordenen. In het begin van de tweede eeuw werden veel vroegchristelijke geschriften verzameld. De geschriften zelf werden met eerbied behandeld en kregen een status die te vergelijken was met die van de originele geschriften van de Israëlieten. Aan het eind van de tweede eeuw maakte een aantal van de grootste christelijke denkers de bestudering en verklaring van de Schriften – zowel de oude tek-

sten van de Israëlieten als de recentere Griekse die door Jezus' volgelingen zijn geschreven – tot een belangrijk onderdeel van hun werk om de missie van de kerk voort te zetten en te versterken tegen vervolging van buitenaf en geschillen van binnenuit. Wij zien schrijvers als Origenes, Chrysostomos, Hiëronymus en Augustinus – en, veel later, Thomas van Aquino, Luther en Calvijn – vaak aan voor grote 'theologen', maar het is wel bijna zeker dat zij zichzelf allereerst en vooral zagen als Bijbelleraars. Ze zouden ongetwijfeld geen van allen op het idee zijn gekomen onderscheid te maken tussen 'theologie' en 'Bijbelstudies'.

VANAF DE REFORMATIE TOT NU

De hervormers uit de 16e eeuw beriepen zich eerder op de Schrift dan op de tradities die gedurende de middeleeuwen in de kerk ontstonden. De kerken die uit de reformatie zijn voortgekomen, leggen er allemaal de nadruk op dat de Bijbel het allerbelangrijkst is (net zoals de kerkvaders van de vroegchristelijke kerk hebben gedaan). Of je het nu hebt over de lutherse, de hervormde, de anglicaanse, de presbyteriaanse, de baptisten- of de methodistenkerk of de latere pinksterkerken, officieel geven zij allemaal de Schrift een centrale plek in hun geloof, leven en theologie. Hierdoor zijn de postreformatorische kerken afgebakend van de oosters-orthodoxe en rooms-katholieke kerken, die een ingewikkelder verklaring met allerlei dwarsverbanden geven van hoe de Schrift werkt in het kerkelijk leven. Maar deze oudere kerken hebben er ook altijd aan vastgehouden dat de Schrift het geschreven woord van God is en blijft. Zij staan er feitelijk om bekend dat ze de postreformatorische kerken niet alleen bekritiseerd hebben vanwege verschillen in de interpretatie van bepaalde teksten, maar ook vanwege een, in hun ogen, arrogante houding ten opzichte van de Schrift zelf.

GEESTELIJK LEVEN EN DISCIPELSCHAP

In het overgrote deel van de christelijke kerk heeft men de Schrift nooit gezien als boek dat je kunt raadplegen als bepaalde vragen ter discussie staan. Vanaf het allereerste begin heeft ze een sleutelpositie gekregen in de erediensten van de kerk. Dat laat zien dat de Schrift niet alleen gezien werd als onderdeel van het gedachtegoed

van de kerk, maar ook als een onderdeel van de *lofprijzing* en *gebeden* van de kerk. Evenals het voor de hand liggende gebruik van de Psalmen als de kern van de christelijke eredienst in veel tradities, wijst de Schriftlezing binnen de eucharistische liturgie in veel of misschien wel de meeste denominaties van de kerk op de impliciete, maar ook sterke overtuiging dat de Bijbel nog steeds de belangrijkste weg is waarlangs God zich tot de gelovigen richt én de belangrijkste weg waarlangs zijn volk reageert. De wijdverbreide gewoonte om de Schrift zelf te lezen en te bestuderen – wat een typisch protestants fenomeen is, maar tegenwoordig onder rooms-katholieken ook sterk wordt aangemoedigd – heeft een lange staat van dienst als een belangrijk onderdeel van het geestelijk leven van christenen.

Niet alleen geestelijk leven, ook discipelschap. De Schrift lezen en bestuderen werd gezien als essentieel voor de manier waarop we groeien in de liefde tot God, voor de manier waarop we zo ver komen dat we God en zijn waarheid vollediger gaan begrijpen, en voor de manier waarop we groeien in morele kracht om in overeenstemming met het evangelie van Jezus te leven, ook als alles ons de andere kant op lijkt te trekken. Omdat dit uiterst belangrijke aspecten zijn van het christenleven, is de Bijbel in alle opzichten nauw verbonden met het normale christelijke leven.

Verschillende kerken hebben verschillende manieren ontwikkeld om ervoor te zorgen dat deze theorie werkelijkheid werd. Mijn eigen kerk (de Kerk van Engeland, deel van de Anglicaanse Gemeenschap) heeft op traditionele wijze uitdrukking gegeven aan haar opvattingen over de Schrift. Dat deed ze niet door over alle mogelijke onderwerpen omvangrijke verhandelingen of dogmatische samenvattingen te schrijven, om zo als het ware alles dicht te timmeren en gewone christenen te bevrijden van de noodzaak onbevangen te lezen, na te denken en te bidden. Integendeel. Ze heeft erop aangedrongen dat Bijbellezen het speerpunt blijft van haar openbare erediensten. Ze heeft alle christenen aangemoedigd om zelf de Bijbel te lezen en te bestuderen. En ze heeft haar leiders, en dan vooral haar bisschoppen, als centrale en gewichtige opdracht gegeven dat ze de Schrift bestuderen en onderwijzen en het kerkelijk leven in overeenstemming daarmee inrichten.

De Schrift binnen de hedendaagse cultuur

De Bijbel heeft niet alleen in het kerkelijk leven zijn plek omdat de kerk (als ze trouw is aan haar wezen en roeping) altijd openstaat voor Gods wereld. Onze hedendaagse cultuur is op diverse manieren van invloed op de vragen die over de Bijbel worden gesteld.

Ik wil nu naar vijf terreinen van de hedendaagse cultuur kijken die ieder voor zich in ingewikkelde, nauw met elkaar verbonden patronen op elkaar inwerken: cultuur, politiek, filosofie, theologie en ethiek. Deze lijst is absoluut niet volledig, maar geeft een indicatie van de reden waarom het uit de aard der zaak lastig is – en met name in de westerse wereld van vandaag de dag – om de Schrift op zo'n manier te gebruiken dat die in alle geledingen van de kerk, om het nog maar te zwijgen over de wereld die toekijkt, erkenning en instemming afdwingt.

DE SCHRIFT EN DE CULTUUR

De voortgaande en vaak besproken wisselwerking tussen de 'moderne' en 'postmoderne' *cultuur* heeft in ieder geval binnen de westerse maatschappij onzekerheid teweeggebracht. Het is niet moeilijk om dit op drie terreinen te herkennen.

In de eerste plaats zijn de grote oude verhalen over wie we zijn en waarvoor we hier zijn in twijfel getrokken en op een afbrekende manier bekritiseerd. Dat is tot op zekere hoogte de retoriek van het modernisme tegen het modernisme zelf in stelling brengen. Het modernisme (de beweging die is begonnen met de achttiende-eeuwse verlichting) breekt door via schrijvers als Voltaire, door het grotere, overkoepelende verhaal dat door de kerk wordt verteld aan te vallen. Het postmodernisme heeft ondertussen hetzelfde gedaan met alle grote verhalen, met behulp waarvan mensen hun leven inrichten ('metanarratieven'), met name de verhalen over 'voortgang' en 'verlichting' waarvan het modernisme zelf zijn handelsmerk heeft gemaakt. Het mag duidelijk zijn dat de Bijbel niet alleen een aantal omvangrijke afzonderlijke verhalen over God, de wereld en de mensheid biedt, maar in zijn canonieke vorm van Genesis tot en met Openbaring één overkoepelend verhaal vertelt dat precies het type verhaal is waar hedendaagse mensen zich tegen

hebben leren verzetten. Net als bij alle metaverhalen krijgt men meteen het idee dat dit verhaal wordt verteld omdat iemand daar belang bij heeft. Het is, zo vermoedt men, een soort machtsspel.

In de tweede plaats heeft het begrip *waarheid* veel kritiek onderzonden en is zelfs aangevallen. Vandaag de dag bedienen velen zich van twee verschillende vormen van 'waarheid'. Als we vragen: 'Is het waar dat Jezus stierf aan een kruis?' bedoelen we daar normaliter mee: 'Is dat echt gebeurd?' Maar als we vragen: 'Is de gelijkenis van de verloren zoon waar?' wijzen we de opvatting dat het 'waar gebeurd' is doorgaans meteen van de hand; zoiets past gewoon niet bij gelijkenissen. We houden dan wel vol dat de gelijkenis in een heel andere zin wel 'waar' is; we ontdekken in de vertelling een beeld van God en zijn liefde, en een veelvoud aan betekenislagen over de dwaasheid van mensen, en dat komt op allerlei niveaus van menselijke kennis en ervaring over als waar.

Tot zover is het duidelijk, al staan de meeste mensen niet stil bij deze verschillende betekenissen van 'waar' en wat dat voor gevolgen heeft voor andere vragen. Het laatmodernisme heeft juist geprobeerd om zoveel mogelijk terreinen van het menselijk debat in het eerste type 'waarheid' te persen door van alles 'feiten' te maken in een poging om alles in de categorie te brengen van wat je kunt wegen, meten en controleren alsof het gaat om een experiment in de exacte wetenschappen zoals scheikunde of wiskunde. Maar deze poging schoot haar doel voorbij, vooral op het gebied van de geschiedenis en de sociologie. Ondertussen heeft het postmodernisme ons in de andere richting geduwd: in de richting van de veronderstelling dat alle 'waarheden', inclusief de veronderstelde 'feiten' van een wetenschappelijk experiment, gereduceerd kunnen worden tot machtsclaims (de wetenschappers waren misschien werkzaam voor een firma die geld wilde verdienen aan de verkoop van een bepaald soort medicijnen, enzovoorts). Alle waarheidsclaims verworpen op die manier tot machtsclaims, zoals Nietzsche ruim een eeuw geleden trachtte te bewijzen. Alle uitspraken over 'hoe de dingen zijn' veranderden in variaties op 'zoals ik ze zie' of zelfs 'zoals ik ze graag wil zien'.

Of misschien kunnen we beter zeggen: 'zoals wij (in een bepaalde cultuur) ze zien'. De idee 'sociale constructie' waarin ogen-

schijnlijk vaststaande, meetbare concepten ‘gewoon een manier zijn waarop juist deze maatschappij haar visie op de werkelijkheid construeert’, heeft een vergaande invloed gehad op wat wij in het algemeen onder ‘waarheid’ verstaan. Omdat het in de Bijbel heel vaak gaat over de waarheid – en omdat er ook heel veel in staat over hoe bepaalde individuen zich verhouden tot die waarheid – kost het geen moeite meer je voor te stellen dat de Bijbelse waarheidsclaims gereduceerd kunnen en moeten worden tot persoonlijke en in hoge mate relatieve en door de omstandigheden bepaalde visies. ‘Wat voor jou waar is’ is misschien niet hetzelfde als ‘wat voor mij waar is’; de ‘sociale constructie van de realiteit’ kan voor de ene maatschappij heel anders zijn dan voor de andere maatschappij. Deze culturele verschuiving, die waarschijnlijk tot voor kort voor veel mensen onbegrijpelijk was, lijkt nu zo voor de hand liggend voor de mensen in onze wereld dat ze, paradoxaal genoeg, zelf een van de absolute, onbetwifelbare waarheden van onze tijd is geworden.

In de derde plaats hebben we het probleem van de *persoonlijke identiteit* aangepakt. De vraag ‘Wie ben “ik”?’ kan nu niet meer even gemakkelijk beantwoord worden als voorheen. Het individu, dat niet langer ‘de meester van zijn lot, de baas over zijn eigen ziel’ is, richt zijn blik naar binnen en ontdekt een kolkende eb en vloed van verschillende impulsen. Heisenbergs onzekerheidsprincipe, dat in populairwetenschappelijke lezingen kortweg kan worden uitgelegd met te zeggen dat juist het observeren van bepaalde dingen verandering brengt in de dingen die je observeert, werkt zorgwekkend genoeg evengoed als je in de spiegel kijkt. In de Bijbel zijn heel wat passages te vinden over wie wij als mensen zijn, en/of als een van Gods kinderen, en/of als volgelingen van Jezus – met name dat wij naar Gods beeld zijn gemaakt en geroepen zijn mensen te zijn in wie dat beeld wordt vernieuwd. Zo merken wij dat we, als we in ons hart en in ons hoofd bewaren wat de Bijbel zegt over wie we zijn en ons best doen om daarnaar te leven, rechtstreeks in botsing komen met onze cultuur, die niet alleen de christelijke opvatting over wie we zijn betwijfelt en bevraagt, maar ook alle vaststaande, onwrikbare meningen over de persoonlijke identiteit.

Op deze manier dreigt (a) het verstaan van de wereld, (b) het

verstaan van de realiteit en (c) het verstaan van mijzelf te verworpen tot een moeras, een mist van onwetendheid, van niet eens weten wat 'weten' zelf zou kunnen betekenen. Voor mensen die de wereld en zichzelf zo ervaren – en een blik op de meeste kranten of tijdschriften toont aan dat dit de culturele atmosfeer is waarbinnen veel mensen leven – is onzekerheid over alles een manier van leven. Uit deze onzekerheid vloeit op haar beurt natuurlijk een nieuw, gretig verlangen naar zekerheid voort; vandaar de aantrekkingskracht van het fundamentalisme, dat in de huidige wereld niet zozeer een terugkeer is naar een premoderne visie op de wereld, maar eerder naar één bepaalde vorm van modernisme (de Bijbel lezen binnen het stramien van een quasi- of pseudowetenschappelijke zoektocht naar 'objectieve waarheid'). Dit is in alle opzichten van invloed op het lezen van de Schrift in het algemeen en het gebruik van de Schrift in de kerk in het bijzonder. In dit boek zal ik noch voor een ander soort modernisme, noch voor terugkeer naar het premodernisme en ook niet voor overgave aan het postmodernisme pleiten, maar voor wat, naar ik hoop, een weg is door heel deze chaotische, verwarrende toestand, om vervolgens als christen te komen tot een integere Bijbelse manier van leven in en voor Gods wereld, en binnen de gemeenschap van Gods volk.

DE SCHRIFT EN DE POLITIEK

De cultuur heeft natuurlijk invloed op het tweede gebied: *de politiek*. De realiteit kan zich op een wrange manier laten gelden: iemand trekt een streep in het zand in het Midden-Oosten, of op een weg in Noord-Ierland, en iemand anders wordt doodgeschoten als hij eroverheen gaat.

De afschuwelijke tragedie op 11 september 2001 was aan de ene kant een klassiek postmodern moment (de grote symbolen van het modernistisch economische en militaire wereldrijk werden letterlijk door een alternatief verhaal gedeconstrueerd). De tragedie was aan de andere kant ook een herbevestiging van de tastbare realiteit, met name van de dood zelf, ten overstaan van een wereld die meende dat ze zichzelf telkens opnieuw kon uitvinden en tot in het oneindige variaties van private ruimte voor eigen vermaak en ten voordele van zichzelf kon genereren.

Politieke vragen dringen zich aan ons op. De hedendaagse westerse democratie verkeert in een crisis. In reality-tv-programma's stemmen meer mensen dan bij bepaalde belangrijke verkiezingen; een oprecht debat haalt niets uit doordat de meerderheid overgroot is, het parlementaire debat in de kiem wordt gesmoord, en ook spindoctors en het ondemocratische lobbyen er geen goed aan doen. Het links/rechts spectrum (dat volgens velen deel uitmaakt van de gevestigde orde van de realiteit, maar dat in feite niet meer is dan een erfenis van de Franse revolutie) dwingt partijen, commentatoren en stemgerechtigden tot een ongepaste 'koppelverkoopmentaliteit'. Dat wil zeggen dat wordt aangenomen dat als je eenmaal over één onderwerp een besluit hebt genomen, je over een heleboel andere onderwerpen een bepaalde positie dient in te nemen. De oudere modellen om te ontdekken wie we allemaal zijn en wat we allemaal horen te doen (bijvoorbeeld die van de Koude Oorlog) zijn verdwenen. Daardoor is het pijnlijk duidelijk geworden dat we geen idee hadden wat er vervolgens zou moeten gebeuren en dat we dus geen strategie hadden om er het hoofd aan te bieden (vandaar de Balkanlanden, het Midden-Oosten en vooral Israël/Palestina, honger, aids en andere rampen).

De kaart van wat we politieke ethiek zouden kunnen noemen is kleiner geworden. De Holocaust en de kernbom hebben een morele schaduw geworpen over de laatste vijftig jaar; in het Westen hebben praktisch alle debatten over ethiek en politiek plaatsgevonden in een wereld waarvan we weten dat bepaalde dingen verkeerd zijn, maar niet goed weten hoe we daarin een verandering ten goede moeten brengen. De voornaamste impuls was dat het zo min mogelijk moest lijken op wat Adolf Hitler heeft gedaan – ongetwijfeld een edel, maar niet bijster nuttig doel om vat te krijgen op details in een heel andere wereld. Niet alle problemen waarmee wij te maken hebben, kunnen opgevat worden als een herhaling van de jaren 1930. Sterke en belangrijke bewegingen als het feminisme en het postkolonialisme, die vaak aangedreven werden door de post-moderne impuls, maar ook vaak hun eigen nieuwe en 'zekere' ethiek ('politieke correctheid') voortbrachten, vragen voortdurend onze aandacht.

Wat gebeurt er als we in deze wereld de Bijbel lezen? We merken

dat de vertellingen over uittocht en verovering, bevrijding en koningschap, verbanning en terugkeer, en de universele claims van Jezus – feitelijk van het koninkrijk van God! – een veelvoud van resonanties veroorzaken die wij niet kunnen en niet mogen negeren. Na twee eeuwen lang te hebben gedaan alsof de Bijbel niets te zeggen had over de politiek (dat wil zeggen sinds de verlichting, toen dit tot axioma verheven werd) is de kerk gehandicapt – op een manier die onherkenbaar zou zijn voor theologen als Irenaeus in de tweede eeuw tot Richard Hooker in de zestiende eeuw – als het gaat om een serieuze, verantwoordelijke, eigentijdse manier van herlezen van de Bijbel, die op de urgente politieke onderwerpen van onze tijd ingaat.

DE SCHRIFT EN DE FILOSOFIE

De cultuur en de politiek sturen ons in de derde plaats terug naar de *filosofie*. Of het nu erkend wordt of niet, de vragen die de filosofie stelt liggen ten grondslag aan de grote raadsels van iedere maatschappij. Hoe weten wij bepaalde dingen? Wie zijn wij? Wat voor verklaring kunnen we geven van de wereld in zijn geheel? Is het een enkelvoudige eenheid, of moet de wereld onderscheiden worden in een ‘materieel’ en een ‘geestelijk’ domein? Welke van deze twee mogelijkheden is in dat geval het belangrijkste, het ‘echte’ deel? Van wat voor aard is het kwaad en als er al iets tegen gedaan kan worden, wat kan en moet dat dan zijn? Hoe kunnen mensen op gepaste wijze leven in de wereld? Dit zijn enkele van de klassieke problemen waarmee de westerse filosofie zich heeft beziggehouden.

Op de laatste twee vragen is binnen de verlichting een specifiek antwoord gegeven. Een van de vele lijnen die in die culturele uitbarsting samenkwamen, was een nieuwe visie op het probleem van het kwaad, die vooral is onderstreept door de godsdienstoorlogen in de zeventiende eeuw en door de aardbeving in Lissabon in 1755. Stel, zo was de redenering, dat de wereld inderdaad in tweeën is verdeeld, met God boven en een puur oorzakelijke wereld beneden. Als dat zo is, is God niet verantwoordelijk voor de dagelijkse gang van zaken van de materiële wereld, en heeft hij er ook geen bemoeienis mee. Als dat wel het geval zou zijn, dan zou Lissabon

(‘en ook Auschwitz’ zouden we er tegenwoordig aan toe kunnen voegen) onbevattelijk lijken. Maar als we God buiten beschouwing laten en in plaats daarvan stellen dat God zal voorzien in geestelijke troost in het heden en geestelijke hoop voor de toekomst, los van de materiële wereld, dan behoort de wereld de mensheid toe, is de wereld in handen van... de mensheid. Nog meer in het bijzonder: dan behoort de wereld tot dat deel dat, op precies dezelfde tijd als de filosofen deze gedachten hadden, nieuwe technologieën ontwikkelde die een onvoorstelbare controle gaven over de natuurlijke wereld en kansen om deze te exploiteren. God is in zijn hemel en wij lossen de wereldproblemen op, met onze industrie, onze energie en (uiteeraard) onze wereldrijken.

Nou, dat is niet gelukt. De verlichting voldeed niet aan onze verwachtingen. Men bleef niet alleen elkaar bestrijden, maar ook raakten de landen van de verlichting zelf betrokken bij verwoestende conflicten, terwijl ‘rationele’ oplossingen van problemen leidden tot triomfen van de verlichting zoals de Goelag en de Holocaust.

Het grootste land van op de verlichting gebaseerde naties, de Verenigde Staten van Amerika is opgescheept met het runnen van een de facto wereldrijk dat elke minuut rijker wordt, terwijl een groot deel van de wereld arm blijft en nog armer wordt. Dit alles en nog zo veel meer wordt de vruchtbare grond waarin de post-moderniteit is ontkiemd en gegroeid als een protestbeweging maar ook als een eigen soort filosofie. Daaruit vloeide voort dat men zich in de filosofie van de twintigste eeuw niet meer met de grote vragen bezighield, maar in plaats daarvan aan de ene kant zijn toevlucht nam tot de analytische filosofie (‘Laten we er in ieder geval van overtuigd zijn dat we in begrijpelijke taal spreken, zelfs als we niet weten waar we het over hebben’), en aan de andere kant tot het existentialisme (‘Hoe kan ik in deze vreemde wereld waarin ik me niet thuis voel, op een authentieke manier leven?’), en dat bleek in beide gevallen een doodlopende weg te zijn. Wat heeft het voor zin om begrijpelijke taal te spreken in een wereld met een virtuele realiteit, waar beeld alles is en materie niets? Wat heeft het voor zin om te proberen ‘authentiek’ te zijn als ik niet weet wie ‘Ik’ van moment tot moment ben?